

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/54-1-43>**Маріанна КНЯЗЯН,***orcid.org/0000-0002-9627-5601*

доктор педагогічних наук,

професор кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) *kniastian1970@gmail.com***Євгенія БОНДАРЕНКО,***orcid.org/0000-0003-4802-2228*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської мови № 2

Національного університету «Одеська морська академія»

(Одеса, Україна) *bndevgeniya@gmail.com***Інна ПАНЧЕНКО,***orcid.org/0000-0001-5589-4206*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) *ines8@ukr.net*

ІНТЕРКУЛЬТУРНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ

У статті наведено результати дослідження проблеми формування інтеркультурно-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв. Перед сучасним фахівцем висувуються нові вимоги до особистісних і професійних якостей, насамперед, соціальної взаємодії в полікультурному екіпажі та ефективної комунікації, тому система вищої морської освіти потребує ефективної підготовки висококваліфікованих професіоналів з глибокими знаннями та здатністю до взаємодії. Володіння судноводієм інтеркультурно-комунікативною компетентністю є дуже важливим, оскільки в цьому випадку він здатний підвищити якість організації роботи багатонаціонального екіпажу. Інтеркультурно-комунікативна компетентність майбутніх судноводіїв є здатністю, котра віддзеркалює толерантність, взаємоповагу в багатонаціональному екіпажі, альтруїзм, знання культур і традицій інших народів, уміння спілкуватися в полікультурному суспільстві, співпрацювати, рефлексувати та коригувати власне мовлення. Основними компонентами, які репрезентують інтеркультурно-комунікативну компетентність майбутніх судноводіїв, є такі, як-от лінгвістичний (професійна лексика, граматики, вміння розуміти на слух, читати професійно орієнтовану літературу), інтерактивний (уміння взаємодіяти в процесі спілкування з членами полікультурного екіпажу, виявляючи комунікативну толерантність і повагу), когнітивний (соціолінгвістичні та соціокультурні знання (етикет, табу, традиції, культурна спадщина різних народів)), конвіктивний (здатність вселяти впевненість, рішучість, переконувати інших рухатися до спільної мети в командній діяльності багатонаціонального екіпажу, здатність прагнути до професійного саморозвитку), рефлексивний (здатність рефлексувати ефективність міжкультурного спілкування, коригувати власне мовлення).

Методами формування цієї компетентності були творчі завдання, бесіди з відомими спеціалістами, телекомунікації та інші. Ці методи були впроваджені відповідно до таких етапів професійної підготовки майбутніх судноводіїв: ознайомлювальний, адаптаційний, творчий.

Ключові слова: інтеркультурно-комунікативний, компетентність, судноводій, взаємодія, компоненти.

Marianna KNIAZIAN,*orcid.org/0000-0002-9627-5601*

Doctor of Pedagogy,

Professor at the Department of French Philology,

Odessa I. I. Mechnikov National University

(Odessa, Ukraine) *kniastian1970@gmail.com*

Yevheniia BONDARENKO,
Doctor of Philosophy in Pedagogy,
Associate Professor at the Department of English № 2
National University «Odessa Maritime Academy»
(Odessa, Ukraine) bndevgeniya@gmail.com

Inna PANCHENKO,
Doctor of Philosophy in Linguistics,
Associate Professor at the Department of French Philology
Odessa I. I. Mechnikov National University
(Odessa, Ukraine) ines8@ukr.net

THE FUTURE NAVIGATORS' INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE: ESSENCE, STRUCTURE AND METHODS OF FORMATION

The article presents the results of a study of problem to form the future navigators' intercultural communicative competence. New requirements are arisen before the modern specialist as to personal and professional qualities, firstly, social interaction in multicultural crew and effective communication, which is why the system of higher marine education requires effective preparation of highly skilled specialists with deep professional knowledge and ability to interaction. Mastery of intercultural communicative competence by navigators is very important, since in this case he is capable of improving the quality to organize the multinational crew's work. The intercultural communicative competence of future navigators is a personal entity, which reflects the tolerance, mutual respect in multinational crew, altruism, knowledge about cultures and traditions of other peoples, ability to communicate in a multicultural society, cooperate, reflect on and correct their own speech. The main components that represent the future navigators' intercultural communicative competence are as follows:

- linguistic (professional vocabulary, grammar, listening comprehension, reading with a focus on the navigator's professional activity),*
- interactive (ability to interact in the process of communication with members of the multicultural crew, showing communicative tolerance and respect),*
- cognitive (sociolinguistic and sociocultural knowledge (etiquette, taboos, traditions, cultural heritage of various nations),*
- convictive (ability to instil confidence, resolve, to persuade others to move towards a common goal in team activities of the multiethnic crew, ability to strive for professional self-development),*
- reflexive (ability to reflect the multicultural communication, ability to correct their own speech).*

The methods are creative tasks, conversations with famous specialists, simulation, telecommunications. We have introduced these methods in accordance with the following stages of professional training of future navigators: introductory, adaptive, creative.

Key words: *intercultural, communicative, competence, navigator, interaction, components.*

Постановка проблеми. У контексті посилення міжнародної інтеграції та економічного співробітництва особливого значення набуває проблема підвищення якості професійної підготовки майбутніх судноводіїв, насамперед, у аспекті ефективної соціальної взаємодії та комунікації в полікультурному екіпажі. Саме тому висвітлення сутності та структури інтеркультурно-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв набуває принципового значення. Ця проблема пов'язана з такими пріоритетними науковими завданнями, як виховання демократичних цінностей у здобувачів вищої морської освіти, неупередженості і толерантності до традицій, поглядів, звичаїв інших народів, поваги до прав людини, прагнення до соціальної рівності, міжкультурного діалогу, безконфліктної взаємодії в поліетнічному професійному середовищі.

Аналіз досліджень. Дослідження найостанніших публікацій свідчить, що заявлена про-

блема частково висвітлювалася крізь призму формування навичок англomовного спілкування майбутніх фахівців морського профілю (Lipshyts, 2013: 159) з використанням інноваційних технологій (Barsuk, 2016: 95), у тому числі кейс-технологій (Smelikova, 2015: 16). Особлива увага приділялася також таким питанням зазначеної проблеми, як розвиток умінь спілкування англійською мовою в багатокультурному контексті (Iftimie, 2015: 169), створення моделі активізації міжкультурної комунікативної компетентності (Cetinavci, 2012: 3447), розвиток умінь міжкультурної комунікації як в освітньому (López-Rocha, 2016: 107), так і в юридичному (Janulevičiene, Rackevičiene, 2015: 96) просторах.

Поряд з цим, питання висвітлення сутності та структури інтеркультурно-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв потребує більш ґрунтовного дослідження та деталізованого аналізу.

Мета дослідження – розкрити сутність, компонентний склад та методи формування інтеркультурно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів судноводіння.

Виклад основного матеріалу. У професійній діяльності судноводіїв особливе значення має не тільки досконале знання іноземної мови (її норм і правил), а й етикету, культурних особливостей представників різних народів у екіпажі. Не менш важливим є знання психології впливу на співрозмовника в міжособистісній взаємодії, його мотивування, переконання у важливості тих чи інших особистісних змін. Отож, інтеркультурно-комунікативна компетентність передбачає широку систему знань, яка включає знання етичних норм суспільного життя, релігійних цінностей, творчої спадщини різних країн (у літературі, театрі, музиці, мистецтві, кіно), психологічних особливостей забезпечення гармонійної співпраці на судні, впливу на діяльність та поведінку членів екіпажу.

Окрім цього, майбутнім судноводіям задля результативної організації діяльності екіпажу необхідно володіти вміннями вселяти впевненість, рішучість, переконувати у важливості досягнення спільної мети в командній діяльності, сприяти професійному взаєморозвитку. Важливою в цьому смисловому полі є наукова позиція (Frolova, 2016), відповідно до якої у розрізі вивчення соціокультурної компетентності в професійній діяльності судноводіїв пріоритетом є соціальна спрямованість спілкування, яка відображає «соціокультурні аспекти, заохочує ефективне спілкування, співпрацю та єдність між членами екіпажу, створює збалансовану та ефективну роботу» (Frolova, 2016: 200).

На професійній спрямованості інтеркультурно-комунікативної компетентності майбутніх моряків наполягають і науковці, які досліджують формування готовності майбутніх судноводіїв до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування (Smelikova, 2015: 16) та навичок іншомовного професійного мовлення (Barsuk, 2016: 95). При цьому, якщо відповідно до наукової позиції (Barsuk, 2016: 95) наголошується на важливості оволодіння вміннями розуміти комунікативні наміри співрозмовників, творчо висловлюватись, самостійно будувати та вести діалог на професійні теми, то згідно з позицією (Smelikova, 2015: 16) увага акцентується на особистісних якостях майбутніх моряків (стійкість до стресів, динамічність мислення, концентрація уваги).

Вивчення положень окреслених вище науковців дозволило розкрити сутність поняття «інтеркультурно-комунікативна компетентність майбутніх

судноводіїв» – це є здатність, яка відображає толерантність, взаємоповагу в багатонаціональному екіпажі, альтруїзм, знання культур і традицій інших народів, уміння спілкуватися в полікультурному середовищі, співпрацювати, переконувати, а також контролювати та коригувати власне мовлення.

Наголосимо на тому, що інтеркультурно-комунікативна компетентність включає знання про відповідність мовлення усталеним у суспільстві мовленнєвим нормам, таким як орфоепічні, граматичні, лексичні, стилістичні, а також певні комунікативні якості, такі як доречність, послідовність, правильність, точність, ясність, чистота мова.

На нашу думку, окреслена компетентність також передбачає як уміння починати, підтримувати та завершувати спілкування з урахуванням норм мовного етикету та особливостей комунікативної ситуації, так і здатність до експромту. Підкреслимо, що майбутньому судноводію доцільно вміти досягати соціально-психологічної єдності з екіпажем, демонструючи високу культуру спілкування англійською мовою.

Не менш важливим є й те, що особистість майбутнього судноводія має бути культурним посередником серед багатомовності та політонності, тому від нього й очікується здатність до полілогу культур та міжкультурної взаємодії. Розкриваючи унікальність міжкультурної взаємодії, слід підкреслити, що це є обмін знаннями, який слугує пізнанню життєвих цінностей, стандартів, особливостей соціальної поведінки та способу життя, традицій представників інших націй і культур, що, зрештою, сприяє збагаченню знань і про власну культуру.

Слід акцентувати й на пріоритетності вмінь переконувати інших членів багатоетнічної та полікультурної команди ефективно вирішувати завдання, демонструвати відданість, відповідальність та старанність. Майбутньому судноводію є важливим запобігати та вирішувати будь-які конфлікти, досягати консенсусу, відчувати психічний стан співрозмовників, розуміти їхні потреби, мотивуючи їх до командної роботи. На етапі професійної підготовки у курсантів слід формувати розуміння особистого впливу судноводія на екіпаж, оскільки він повинен бути взірцем для інших, виховувати власною поведінкою, зовнішністю та манерою спілкування. Це пов'язано з таким системоутворювальним вмінням, як пояснення та обґрунтування потреби особистісного та професійного саморозвитку, що включає засвоєння досягнень світової культурної спадщини та соціального досвіду. Майбутній судноводій повинен впливати на усвідомлення іншими людьми важливості прояву терпимості, емпатії, уваги до

кожного члена екіпажу та бажання допомогти йому у будь-якій складній життєвій або професійній ситуації.

Отже, зазначене вище дозволяє висунути такі принципово важливі компоненти інтеркультурно-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв:

– лінгвістичний (професійна лексика, граматики, розуміння на слух, читання з орієнтацією на професійну діяльність судноводія),

– інтерактивний (уміння взаємодіяти в процесі спілкування з членами полікультурного екіпажу, виявляючи комунікативну толерантність і повагу),

– когнітивний (соціолінгвістичні та соціокультурні знання (етикет, табу, традиції, культурна спадщина різних народів)),

– конвіктивний (здатність вселяти впевненість, рішучість, переконувати інших рухатися до спільної мети в командній діяльності багатонаціонального екіпажу, здатність прагнути до професійного саморозвитку),

– рефлексивний (здатність брати участь у полікультурному спілкуванні, вміння коригувати власне мовлення).

Відповідно до необхідності формування кожного із зазначених компонентів структури інтеркультурно-комунікативної компетентності важливо забезпечити поступове розширення лінгвістичних, соціолінгвістичних, професійних знань, діяльності із забезпечення взаємодії, співпраці, моделювання, наукового дослідження, самодіагностики. У зв'язку з цим, формування зазначеної компетентності майбутніх судноводіїв передбачало впровадження творчих завдань, бесід з відомими фахівцями, телекомунікацію, кейс-стаді. Ці методи ми запровадили відповідно до наступних етапів професійної підготовки майбутніх судноводіїв: ознайомлювальний (1-2 курси), адаптаційний (3 курс), творчий (4 курс).

На ознайомлювальному етапі нами були запропоновані індивідуальні творчі завдання, спрямовані на вибір курсантами нестандартних підходів до вирішення комунікативних проблем на борту, наприклад, проаналізувати різні види конфліктів (внутрішньоособистісні, міжособистісні, індивідуальні та групові, міжгрупові), описати можливі проблемні ситуації, вибрати оптимальні підходи та сформулювати їх як поради до ефективного спілкування.

У другому семестрі першого року навчання студенти отримали індивідуальне творче завдання розробити програму розмови англійською мовою

з одним або декількома членами екіпажу, щоб переконати інших у необхідності досягнення порозуміння та співпраці в команді.

На адаптаційному етапі були організовані серед іншого й онлайн-бесіди з відомими професіоналами-морськими, під час яких курсанти обговорювали різні проблеми, що виникають у професійній діяльності судноводіїв. Наприклад, були проведені бесіди, які вплинули на розвиток у студентів лінгвістичного, інтерактивного та конвіктивного компонентів: «Особливості реалізації управлінських рішень у багатонаціональному колективі» (бесіда розгорталася навколо проблеми вибору засобів впливу на особистість кожного члена екіпажу), «Особистісні якості, що актуалізуються під час аварійних ситуацій» (акцентовано увагу на рисах характеру, здібностях, навичках, якими повинен володіти судноводій, щоб швидко діяти в непередбачуваних умовах для забезпечення захисту та безпеки пасажирів, екіпажу, судна й вантажу).

На творчому етапі активно використовувався потенціал телекомунікації; так курсанти різних філій Національного університету «Одеська морська академія», зокрема з Одеси та Ізмаїлу мали змогу брати участь у безпосередньому спілкуванні щодо кращого досвіду організації та самоорганізації навчання, навігаційної практики, дозволяючи тощо. Наприклад, курсанти обмінювалися інформацією щодо оптимальної організації вільного часу; труднощів, котрі виникають у критичних умовах на морі; інноваційних методів самонавчання англійської та другої іноземної мови.

Висновки. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що інтеркультурно-комунікативна компетентність майбутніх судноводіїв є здатністю, котра концентрує толерантність, взаємоповагу в багатонаціональному екіпажі, альтруїзм, знання культур і традицій інших народів, уміння спілкуватися в полікультурному середовищі, співпрацювати, аналізувати та коригувати власне мовлення. Ця компетентність має такі компоненти, як лінгвістичний, інтерактивний, когнітивний, конвіктивний, рефлексивний. Методами її формування на ознайомлювальному, адаптаційному, творчому етапах професійної підготовки майбутніх судноводіїв були творчі завдання, бесіди з відомими фахівцями, телекомунікація та інші. Перспективи дослідження даної проблеми полягають у розробці інформаційно-комунікаційних технологій формування інтеркультурно-комунікативної компетентності у майбутніх магістрів судноводіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barsuk, S. Computer-aided tools to assess students' professional language skills. *Інформаційні технології в освіті*. 2016. Вип. 3. С. 94-105. DOI: 10.14308/ite000605
2. Cetinavci, U. Intercultural communicative competence in ELT. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 46. P. 3445-3449. https://www.researchgate.net/publication/273854810_Intercultural_Communicative_Competence_in_ELT
3. Frolova, O. Developing Training Course Focused on Future Seafarers' Sociocultural Communication in Multinational Crew. *Педагогічний альманах*. 2016. №31. P. 200-206. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2016_31_35.
4. Iftimie, N.-M. Developing English Communication Skills in a Different Cultural Context: Matches and Mismatches. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2015. №7(1). P. 169-180. <http://revistaromaneasca.ro>
5. Janulevičiene, V., Rackevičiene, S. Legal terminology acquisition as an integral part of intercultural communicative competence development. *Journal of Language and Literature*. 2015. №6(1). P. 96-102. https://www.researchgate.net/publication/283877740_Legal_terminology_acquisition_as_an_integral_part_of_intercultural_communicative_competence_development
6. Lipshyts, L. Socio-cultural aspect of communicative competence of future navigators. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 19. С. 158-163. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2013_19_27.
7. López-Rocha, S. Intercultural communicative competence: creating awareness and promoting skills in the language classroom. In C. Goria, O. Speicher, & S. Stollhans (Eds), *Innovative language teaching and learning at university: enhancing participation and collaboration*, Dublin: Research-publishing.net. 2016. P. 105-111. <http://dx.doi.org/10.14705/rpnet.2016.000411>
8. Smelikova, V. The use of the case-technologies in teaching Maritime English in a competency-based approach. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. №33, Issue : 66. P. 16-19. <https://rep.ksma.ks.ua/jspui/handle/123456789/141?mode>

REFERENCES

1. Barsuk, S. Computer-aided Tools to Assess Students' Professional Communicative Skills. *Information technology in education*. 2016. Вип. 3. P. 94-105. DOI: 10.14308/ite000605
2. Cetinavci, U. Intercultural communicative competence in ELT. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 46. P. 3445-3449. https://www.researchgate.net/publication/273854810_Intercultural_Communicative_Competence_in_ELT
3. Frolova, O. Developing Training Course Focused on Future Seafarers' Sociocultural Communication in Multinational Crew. *Pedagogical almanac*. 2016. №31. P. 200-206. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2016_31_35.
4. Iftimie, N.-M. Developing English Communication Skills in a Different Cultural Context: Matches and Mismatches. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2015. №7(1). P. 169-180. <http://revistaromaneasca.ro>
5. Janulevičiene, V., Rackevičiene, S. Legal terminology acquisition as an integral part of intercultural communicative competence development. *Journal of Language and Literature*. 2015. №6(1). P. 96-102. https://www.researchgate.net/publication/283877740_Legal_terminology_acquisition_as_an_integral_part_of_intercultural_communicative_competence_development
6. Lipshyts, L. Socio-cultural Aspect of Communicative Competence of Future Navigators. *Pedagogical almanac*. 2013. №19. P. 158-163. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2013_19_27.
7. López-Rocha, S. Intercultural communicative competence: creating awareness and promoting skills in the language classroom. In C. Goria, O. Speicher, & S. Stollhans (Eds), *Innovative language teaching and learning at university: enhancing participation and collaboration*, Dublin: Research-publishing.net. 2016. P. 105-111. <http://dx.doi.org/10.14705/rpnet.2016.000411>
8. Smelikova, V. The use of the case-technologies in teaching Maritime English in a competency-based approach. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. №33, Issue : 66. P. 16-19. <https://rep.ksma.ks.ua/jspui/handle/123456789/141?mode>